

AVRUPA

Miras, Meydan Okuma, Vaat

Jan Berting

Çev. Hüsamettin İnaç

Avrupa: Miras, Meydan Okuma, Vaat

Jan Berting

Çeviren: **Hüsamettin İnaç**

ISBN 13: 978-975-250-052-5

Adres Yayınları® / 46

2. Baskı: Şubat 2017, 1. Baskı: Şubat 2011 (MKM Yayıncılık)

© 2016, Liberte Yayınları®

Tüm hakları saklıdır. Tamamı veya herhangi bir parçası, hiçbir şekilde fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Yayınevimiz bunu yapanlar ve buna teşebbüs edenler hakkında, kanuni takibat yaptırma hakkına sahiptir.

Yayın Editörü: **Hasan Yücel Başdemir**

Sayfa Düzeni: **Emre Turku**

Kapak Tasarımı: **Mesut Koçak**

Baskı: **Tarcan Matbaası**

Adres: Zübeyde Hanım Mah. Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37 | Sertifika No: 25744

LiBeRtE
yayıncı grubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr | Sertifika No: 16438

Adres Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Jan Berting

Dr. Jan Berting, Sosyoloji ve Sosyal Politika Profesörüdür. Rotterdam Erasmus Üniversitesi'nde görev yapmaktadır. 16 yıldır Marsilya'da yaşamaktadır.

Kitaplarını Fransızca yazan, aynı zamanda İtalyanca ve İngilizceye de çevrilen yazarın son eserlerinden bazıları şunlardır:

- *Fundamentalism and Democracy. The Open Society and Its Opponents* (2005) [*Köktencilik ve Demokrasi: Açık Toplum ve Karşıtları*]
- *Europe: a Heritage, a Challenge, a Promise* (2006) [*Avrupa: Miras, Meydan Okuma, Vaat*]
- *The Fragmentized Society*, (2006) [*Parçalanmış Toplum*]
- *How to Escape from the Diabolic Triangle? Followed by a Short Analysis of Some Other Collective Delusions* (2010) [*Şeytan Üçgeninden Nasıl Kaçılır? Bazı Öteki Kolektif Yanılgıların Kısa Analizi*]

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	17
BÖLÜM I: GİRİŞ	21
BÖLÜM II: UYGARLIK VE KÜLTÜR	29
Uygarlık ve Kültür Kavramları : Zor Çift	29
Uygarlık Kavramı	29
Kültür Kavramı	32
Uygarlık ve Kültür Kavramları Üzerinde Kısa Bir Yorum	37
Çok Düzeyli Bir Kavram Olarak Kültür	39
BÖLÜM III: KOLEKTİF KİMLİKLER	43
Kolektif Kimlik	43
Açık ve Kapalı Kolektif Kimlikler	49
Halkın Ruhu ('Volksgeist)	51
Kolektif Kimliklerin Kullanımı ve İstismarı	56
BÖLÜM IV: İLERLEME, GELİŞME VE KÜLTÜREL DEĞİŞME	59
Avrupa Modernliğinin Kökleri	59
Dünyanın Süregelen Akılcılaştırılması	64
Rasyonalizm ve Tarihselcilik	70
Özgürlük ve Determinizm	71
Akıl ve Duygu	73

BÖLÜM V: AVRUPA KÜLTÜRÜ - AVRUPA'NIN KÜLTÜRLERİ	77
Çoğulcu Anlamda Avrupa Kültürü	77
Kendine Özgü Kültürel Kimliği Olan Ortak 'Avrupa Mirası' Olarak Avrupa	78
'Ulusal Kültürlerin' Bütünlüğü Olarak Avrupa	80
Oluşmakta Olan Bir Modern Kültür Olarak Avrupa	81
<i>Kültürlerin Bütünlüğü Olarak Avrupa Kültürü</i>	82
Avrupa Kültür Alanları	83
Sentez Mümkün müdür?	84
BÖLÜM VI: AVRUPA'NIN ÖZGÜNLÜĞÜ VE KİMLİĞİ	87
Bazı Ana Rapor ve Kitaplarda Görülen Avrupa'nın Özgünlüğü	88
Özellikle Avrupa Birliği Bağlamında Avrupa'nın Özgünlüğünün Sistemik Taslağı	95
İçerden Bakışa Dayalı Avrupa Kolektif Kimliği	100
<i>Ulus-Devletlerin Kolektif Kimliği</i>	100
<i>Avrupa Kolektif Kimliği</i>	103
<i>Kolektif Kimlik, Muhalefet ve Dışlama</i>	105
<i>Kayıtsız Avrupalılar?</i>	108
Avrupa'nın Kültürel Çeşitlilikleri Üzerine Bazı İleri Değerlendirmeler	109
Kültür Alanları	109
<i>Ulusal Farklılıklar</i>	112
Bölgeler Birbirlerini Nasıl Görmektedirler	116
Kuzey-Güney	117
<i>Öteki'nin Derin Köke Dayalı İmajları: Bu İmajların Politik Önemi</i>	119
BÖLÜM VII: AVRUPA TOPLUMLARININ KOLEKTİF SEMBOLLERİ	121
Kolektif Semboller	121

Avrupa'nın Kolektif Sembolleri	125
<i>Geriye Bakış</i>	125
Batı Avrupa'da Plansız Değişime Tepkiler	137
Gelişmenin Ana Perspektiflerine Artan Eleştiriler: Uzlaşma ve Yumuşama	142

BÖLÜM VIII: AVRUPA TOPLUMLARININ KOLEKTİF SEMBOLLERİ (II)

149

Piyasa Toplumu	151
Refah Toplumu ve Sosyal Dışlama Kavramı	154
<i>Refah Toplumu</i>	154
<i>Sosyal Dışlama Kavramı</i>	159
Çokkültürlü Toplum	166
Çokkültürlü Toplum Tartışmalarında Ayrışma Noktaları	169
Demokrasi ve Çokkültürlü Toplum	172
Demokratik Toplumsal ve Çoklu Kimliklerin Bu Toplumdaki Özgün Rolü	176
<i>Sosyal Hayatta Artan Karşılıklı Bağımlılık</i>	176
<i>Karşılıklı Kültürler Arası İlişkilerin Dinamik Yönü</i>	178

BÖLÜM IX: AVRUPA TOPLUMLARININ KOLEKTİF SEMBOLLERİ (III)

181

Risk Toplumu ve Güvenlik Toplumu	181
Risk Kavramının Tarihi	186
Tehlike ve Risklere Kolektif Uyum Tarzları	188
Risk Üzerine Görüşlerin Çoğulluğu	192
Risklerin Avrupa Boyutu	194
<i>Avrupa Birliği'nin Gelişimi Risk Modellerini Değiştirir mi?</i>	194
<i>'Avrupa Risklerinin' 6 Tarzı</i>	195
<i>Siyasi Krizler ve Çalkantıların Riski: Kara Senaryo</i>	202
Güvenlik Toplumu	207

Muhafazakâr Toplum	208
Köktenci Toplum	210
Köktenci Düşünce Tarzının Ana Nitelikleri	212
Köktencilik ve Demokratik Değerler	214

BÖLÜM X: MODERNLİK VE MODERNLEŞME: UYUMTARZLARI VE ÇAĞIMIZDAKİ DİRENİŞLER 221

Bireysel Tepkiler	224
<i>Maddi-Rasyonel (Eleştirel) Bireyselleşme</i>	224
<i>Araçsal Pazar Yönelimli Bireycilik</i>	225
<i>Başarı-Yönelimli Bireycilik</i>	226
<i>Resmi Kurallara Karşı İsyân: Popülist Bireycilik</i>	227
<i>İlımlı Olmayan İddiacı Egoist Bireycilik</i>	228
<i>Kişisel Kimlik Bireyciliği</i>	228
Sanal Dünyalara Kaçış	230
Kolektivist Tepkiler	231
Toplumun Yeniden Kolektifleştirilmesi	231
Kolektif Kimliğin Geri Çekilişi	233
Evrenselci Köktencilik	235
Tikelci Köktencilik	236
Büyük Örgütlerde Kolektivizm	237
Tüketim Toplumunun Cazibesine Boyun Eğme	240
Gelişmenin Yeni Parametreleri Arayışı	242
<i>Alter Küreselleşme ve Küresel Çevrenin Korunması</i>	242
Zıtlıklar ve Gerilimler Girdabında	243

BÖLÜM XI: İDEALLER, DEĞERLER VE NORMLAR 251

Değerler Hakkında Tartışmalar: İşlerin Karmaşıklaşması	255
Gelenek Karşısında Modernlik	257
<i>Geleneksel Hayat Tarzının Ana Değerleri</i>	258

<i>Modernliğin Ana Değerleri</i>	259
Modernleşmeye İçkin Problemler	261
Süregeleyen Modernliğe Topluların Yansıttığı Ana Tepkiler Bağlamında Değerler	264
Ulusal Düzeyde ve Avrupa Düzeyinde İdealler ve Normlar, Hangi Şekilde Bağlayıcı Bir Güç İşlevini Yerine Getirebilirler?	266
<i>Değer kavramı</i>	266
<i>Ortak Değerler</i>	268
<i>Değer Konfigürasyonu ya da Değer Modelinin Unsuru Olarak Değerler</i>	269
<i>Değer Konfigürasyonları ve Değer Çatışmaları</i>	270
<i>İdeolojiler ve Çatışmalar</i>	270
Avrupa'nın Kültürel Özgünlüğü	272
BÖLÜM XII: ÖNÜMÜZDEKİ TERCİHLER	277
Avrupa Vatandaşının Doğuşu	278
Şeffaflık ve Demokratik Kısıt	283
'Aşağıdan Yukarıya' Yaklaşımı Olarak Sınır-Aşan İşbirliği	287
Artan Karşılıklı Bağımlılık ve Zayıf Avrupa Bilinci	288
Entelektüel Liderlik	290
Politik ve Entelektüel Liderlik ve Güvensizlik	292
Bilme Hakkı	294
Ana Problemlerin Yeniden Değerlendirilmesi	295
Demokrasi, Barış ve Karşılıklı Anlayışın Öğrenilmesi	303
<i>İlk Başlangıç Arzusu</i>	303
KAYNAKÇA	313

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

GÜNÜMÜZ AVRUPA'SI CİDDİ BİR KARAMSARLIK İÇİNDEdir. Her ne kadar bu karamsarlığın nedeni, 2009 yılından itibaren acı yüzünü başta ABD olmak üzere, Avrupa üzerinde de hissettiren küresel mali kriz olsa da, asıl kriz demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü prensiplerinde yaşanmaktadır. Başka bir ifadeyle, Avrupa'nın beşiklik yaptığı Aydınlanma ve demokratik devrimlerin birer uzantısı olan hoşgörü, çokkültürlülük, kültürel çoğulculuk, karşılıklı anlayış ve dayanışma parametreleri demokrasi anlayışının gerisine düşmektedir. Bu durum tekno-ekonomik gerilemeden daha vahim sonuçları olan bir olgudur. Bu olgunun altında, Avrupa'ya gerçekleşen ve bundan sonra artarak devam etmesi kaygıyla beklenen göç olgusudur. Göçün altında yatan ana korku ise, bu olgunun Avrupa değerlerine ters düşen kültürlerle sahip insanları kıtaya taşıdığı kanaatidir. Bu kanaat; farklılıklara hoşgörü, çokkültürlülük, kültürel çoğulculuk, karşılıklı anlayış gibi değerlerin erozyona uğramasına ve eşit vatandaşlık anlayışı yerine ayrımcılığın, ırkçılığın ve yabancı düşmanlığının esas alınmasına yol açmaktadır. Bir de buna karar alma süreçlerine halkların katılmadığı, Birlik düzeyinde aidiyet hissinin zayıfladığı, ortak Avrupa kimliğinin oluşturulamadığı, Anayasa'nın 2007 Lizbon Anlaşması'nın temel ilkelerinden ibaret kaldığı, dar ufuklu ve tutucu liderlerin inhisar altına aldığı, Avru-

pa Güvenlik ve Savunma Politikasının ve buna bağı bir ortak dış politikanın geliştirilemediği ve demokrasi kısıtının had safhaya ulaştığı bir Avrupa tablosu eklendiğinde, artık Avrupa Birliği'nin küresel bir aktör olma idealinin bir hayal haline geldiğini açıkça söyleyebiliriz.

Tüm bu gerçekler ışığında bu kitap, Avrupa'nın ortak değerlerini, kimliğini, kolektif sembolleştirme ve temsiliyet problemini tarihsel, sosyolojik ve politik boyutlarıyla ele almaktadır. Bu çözümler çerçevesinde bütünleşme süreci ve politikaları masaya yatırılmakta ve özellikle müzakereci bir ülke olarak Türkiye'nin üyeliği Avrupa değerleri, özgünlüğü, kültürü, uygarlığı, kimliği, ortak mirası ve çeşitliliği bağlamında sorgulanmaktadır. Buna ek olarak, modernleşme ile Avrupalılaştırma konseptleri karşılıklı bir mukayeseli analize tabi tutularak modernleşmenin yarattığı zıtlık ve çelişkiler; bireyselleşme, bireycilik, kolektif kimlik kavramları çerçevesinde tartışılmaktadır. Burada asıl üzerine odaklanan konu; günümüzde Türkiye'yi de kıskaç altına alan kimlik politikaları, kolektif kimlik talepleri ve bu taleplerin yaratabileceği riskler, gerek Avrupa toplumları ve gerekse uluslararası ilişkiler bağlamında irdelenmektedir. Tam da bu noktada modernleşme ile modernleşme ideolojisi – ki Avrupa için tehdit olarak algılanmaktadır - arasındaki ayrıma dikkat çekilerek, bu ideolojinin insanları yanlış istikametlere taşıyacağı varsayımından hareketle, rasyonel dünyaya, piyasa ekonomisine ve bilimsel ve teknolojik gelişmeye uyuma hapsedilmiş bu ideolojinin gerçek bir kolektif kimlik ve sembolizasyon oluşturamayacağı yargısına varılmıştır. Ki bu yargı, Türkiye'nin müzakere çerçeve belgesinde açıkça ifade edilme- se de, üyelik sürecini olumsuz yönde etkileyen görünmeyen bir parametredir. Son olarak, Avrupa'nın meydan okumasına imkân verecek, ümit vadeden bir gelecek perspektifi ve projeksiyonu çizmek için zemin oluşturacak alternatif kolektif kimlik modelleri

sunulmuştur. Neticede elli yıllık geçmişiyle Avrupa Birliği'nin pek çok başarıya imza attığı, bu görece kısa zaman diliminde umulandan daha fazla etkinlik ve etkilik sahibi olduğundan hareketle, yerel, ulusal ve bölgesel düzeyde çözülemeyen pek çok problemin Birlik seviyesinde çözüm bulduğu belirtilmiştir. İşte bu gerçeklik kitabın şu hüküm cümlesiyle tamamlanmasına temel teşkil eder: Risk toplumunu güvenlik toplumuna dönüştürerek, birbiriyle çatışan çıkarları ve biri diğerini ortadan kaldıran çeşitlilik unsurlarını ortak bir uzlaşma noktasında birleştirerek Avrupa, şu an tıkanmış sorunlarını demokratik ve rasyonel metotlara dayanarak çözümlerin yollarını muhakkak bulacaktır.

Prof. Dr. Hüsamettin İ. N. A. Ç.
Nisan 2016, Kütahya

ÖNSÖZ

AVRUPA ÇEŞİTLİ ULUSAL VE BÖLGESEL KÜLTÜRLERDEN müteşekkil karmaşık bir desendir. Fakat Avrupa ortak kültürel bir mirastır da aynı zamanda. Oluşmakta ve oluşumunu sürdürmekte olan bir kültürdür. Avrupa Birliği'nin oluşumu bu **ortak miras** ve ortak bir gelecek oluşturma çabası olmaksızın mümkün değildir. Paradoksal olarak, Avrupa'nın spesifikliği, ortak mirası, ana sembollerinden birisi tarafından, modernlik ideolojisi ve modernizm tarafından tehdit edilmektedir. Bundan dolayı Avrupa'nın yüzleştiği en önemli görev, hem modernleşmek ve hem de spesifikliğini ve çeşitliliğini aynı zamanda koruyabilmektir. Bu görev oldukça çetin ve zorlu bir iştir. Zira bu görevi hakkıyla yerine getirebilmek için modası geçmiş modernlik ve modernizm yorumlarını umursamamamız gerekmekte ve bireysel özgürlük ve sissem rasyonelliği arasında artan zıtlık gibi, süregelen modernliğin doğasında var olan, gerilim ve çatışmalara yoğunlaşmamız zorunluluk haline gelmektedir. Süregelen modernliğin ve globalleşme ve modernleşme ideolojilerinin üstünlüğü önünde, 'bizi vaat edilmiş topraklara' (Promised Land) ulaştıracak bir ulusalcılığın yeniden doğuşu kesinlikle mümkün olmayacaktır.

Daha sonra göreceğimiz gibi, modernleşme ideolojisi güçlü bir biçimde gerektirir ve bu şekliyle politik eylemin bilimsel ve

teknolojik gelişmelere ve uluslararası piyasa güçlerine uyumlaştırılması için alınan önlemlere kısıtlama getirir. Bu perspektiften bakıldığında gelecek, mütemadiyen sürececek olan ekonomik ilerleme, sosyal hayatın bireyselleşmesi ve artan bireysellik ve özgürlük çabalarının geleceği olacaktır.

Ne var ki, modernlik ideolojisi de dahil olmak üzere içinde yaşadığımız dünyanın var olan kolektif temsilleri zamana yenik düşmüştür ve bizi kolayca çeşitli açılardan yanlış yöne sevk edebilir. Bundan dolayı gelecek odaklı eylemlerimize kılavuzluk edebilecek başka kolektif temsiliyet tarzlarını geliştirme ihtimallerini kurgulamak durumundayız.

Buna zemin hazırlamak için, Avrupa'nın özgünlüğü, spesifik karakteri ve 'kimliği' ile beraber ortak mirası ve çeşitliliğini analiz etmeliyiz. Bu mirasın ve Avrupa'nın çeşitlilik arz eden karakterinin kaynaklarını anlamak için ihtiyaç duyduğumuz ana kavramları tartışmakla mükellefiz: uygarlık, kültür, kolektif kimlik ve özgünlük. Avrupa'nın ve onun çeşitlilik arz eden karakterinin ortak çekirdeğini ise başka bir düzeyde çözümlememiz gerekir: Politik hayatta devam den tartışmalardan doğan, toplumumuzun kolektif temsiliyetleri. Ortak çekirdek ve çeşitliği başka bir düzeyde tekrar görürüz: Hem Avrupa ulus-devletlerinde ve hem de Avrupa Birliği düzeyinde. Burada ortak çekirdek modernleşme ideolojisi gibi görünmekte ve çeşitliliğin gerek bireysel gerek kolektivist düzeyde farklı uyum ve direnç tarzlarıyla bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Fakat, ne de olsa, bu tepkilerin çeşitliliği, farklı Avrupa ulus-devletlerinde az ya da çok aynı modeli yansıtmaktadır.

Bu durum kesinlikle kaçınılmaz bir kader değildir, bu tamamen bir **meşdan okumadır**. Deterministik ve gerekirci güçlerin ürünü olmayan, bilakis onun yerine kendi tasarrufumuzda bulunan potansiyellerle meydana getirdiğimiz gelecek toplumsal yapılanma-

da geleceğimizin temsiliyet araçlarını geliştirmek zorundayız. Gelecek; hülyalara, vesveselere ve mitlere değil, içinde yaşadığımız dünyanın zengin ve sağlam anlayışına dayanan siyasi tercihlere bağlı olarak kurgulanmalıdır.

Bu şekilde yaklaşıldığında, bizim için gelecek ve gelen nesiller bir **vaat** ve taahhüttür. Ortak mirasımıza, kültürel çeşitliliğimizi ve ebediyen devam edecek süreçte kendini yeniden yaratabilecek modernleştirici ve açık bir dünyanın vaadidir bu.

Bu kitabı yazarken bu kitabın ilk taslağının ya da bazı bölümlerinin eleştirel yorumlarından esinlendim. Açık yürekli sözlerinden ve eleştirel yorumlarından dolayı eski meslektaşlarım Rotterdam'daki Erasmus Üniversitesi'nin Sosyal Bilimler Fakültesi'ndeki Dr. Leo d'Anjou, Dr. L. Cachet, Dr. Dick Houtman, ve Prof. Dr. Bram Steijn 'e teşekkür ederim. Bunun ötesinde, katkılarıyla İngilizcemi duru ve berrak hale getirdikleri için Dr. Santo Koesobjono, Dr. Laurent van der Maesen (Amsterdam Sosyal Kalite Vakfı Müdürü), Stephen C. Mills (Paris Uluslar arası Sosyal Bilimler Konseyi Eski Genel Sekreteri)'e minnettarlığımı ifade etmek isterim. Editöryel yetkinlikleriyle kitabın kalitesini oldukça artıran Prof. Dr. A. L. Mok (Antwerp Üniversitesi), Wiebe de Jager (Eburon Üniversitesi)'e ve Avrupa ve kolektif temsiliyet konularından birlikte pek çok makaleyi kaleme aldığımız Christiane Villain-Gandossi (CNRS-Provence Üniveritesi)'ye de teşekkürü bir borç bilirim.

Bölüm I

GİRİŞ

SON YİRMİ YILDAN BERİ KÜRESELLEŞMENİN ÖNLENEMEZ ilerleyişi ve bu gelişmeyi kaçınılmaz görmemiz gerektiği kitlesel medya tarafından bizlere günlük olarak iletilmektedir. Pek çok durumda medya bu kaçınılmaz küresel gelişmelere ayak uydurmamızdan bahisle politikacıların demeçlerini, uluslararası yönetim kurulu başkanlarının, iktisatçıların ve bankacıların uyarılarını yeniden üreterek bizlere yansıtır. Bu tarz ifadelerin genel tonu, iyimser, güven veren, rahatlatan ve eleştirel olmayan bir niteliktedir. Gelecek ancak küreselleşmeyle şekillenecektir. Daha iyi bir geleceğe doğru ilerlemekteydik. Ancak sadece bir önemli şart mevcuttur: Sözü edilen bu küresel piyasaların önündeki tüm engeller ve kısıtlamalar hızla kaldırılmalıdır. Tabii ki, bu durum geçici bir kargaşa ve türbülans yaratacaktır ama toplumumuz bu gelişmelere ayak uydurmaları durumunda hepimiz daha iyi olacağız. Geleceğe dair bu vizyon bağlamında çok önemli bir soru ciddi bir biçimde gündeme gelip oturacaktır: Gelecek nesillerin içinde yaşayacakları toplumun temel nitelikleri ne olacaktır? Acaba gelecek zamanımızın itici güçleriyle mi belirlenecektir? Yoksa biz bugünden geleceğimizi rehin alacak tercihleri mi yapmaktayız? Eğer biz geleceğimizi kesin bir biçimde şekillendirecek tercihler yaptığımızı varsayarsak, o takdirde gelecekteki hayat tarzımızın (kolektif) sembollerine ihtiyaç duyarız. Öyle ki bu semboller süregelen demokratik karar alma sürecinde tercihlerimize kılavuzluk edecektir.

Küresel piyasalardaki gelişmeler bizzat gerçekliğimizin bir parçasıdır. Bu durum Avrupa'nın merkez haline geldiği 15. yüzyılın sonunda başlamış olan bir süreçtir. 21. yüzyılın başında ekonomik değişimlerin çoğu, bu açık ve küresel ekonomide henüz yerini alabilmiş değildir ama ulusal ve bölgesel piyasaların bir parçasıdır. Ne var ki, küreselleşme kesinlikle hızla gelişen ve genişleyen bir süreçtir.

Küreselleşme kendi başına gerçek bir süreç olmakla beraber, küreselleşme kavramı aynı zamanda güçlü bir modern ideolojiye atıfta bulunur. Küreselleşme ekonomik ve sosyal değişimin mekanizmalarını 'açıklayan' paylaşılan kolektif bir semboldür ve bunun ötesinde bu gelişmelerin yönünü tayin eden bir saik konumundadır. Bu küreselleşme ideolojisi Batı tarihinde derin köklere sahiptir ama son yüzyılın seksenli yıllarından itibaren ekonomik ve politik bir düşüncede baskın düşünce tarzı haline geldi. Şu an küreselleşme pek çok politik ve ekonomik tartışmada dünyamıza bakmamızın sadece ve biricik rasyonel bakış açısı olarak sunulmaktadır: Asla başka bir alternatif yoktur.

Avrupa ve Avrupa Birliği sadece küreselleşme ve ideolojisiyle ilgilenmekle mükellef değildir, aynı zamanda bireyselleşme karşıtı ve hatta demokratikleşme karşıtı eğilimlerin, en azından, modern toplumlarda önemli değişimlere karşı bir tepkinin doğuşu ve yükselişiyle de yüzleşmelidir. Küreselleşme ideolojisinin mesajı 'toplumun küreselleşme sürecinin zorlayıcılıkları ve zararlerine kaçınılmaz bir uyumdur'. Bu mesaj, tekrar ediyorum, gelecek toplum modeliyle, Avrupa'nın özgünlüğüne uygun bir zemini bize sunmamaktadır. Toplum, bu ilerleme fikrinde, öte yandan, bir tortudur ve küreselleşme yürüyüşünü engellemeyecek modernleşme sürecinin 'geleneksel' bir artakalanıdır. Ama öte yandan 'aynıların daha fazlasına' yönlendirir: Bireyselleşme, hareketlilik, bireysel başarı, ödüllendirme, yükselen bir hayat stan-

dardı ve böylelikle tüketim ve bireysel özgürlükler için daha fazla fırsatlar... Sosyal ilişkilerin, demokratik hayat tarzının, ortak geleceğimizi şekillendiren kolektif tercihlerin doğasına dair pek bir şey söylenilmemiştir. Modernleşme sürecinin barındırabileceği politik riskleri de kapsayan yeni ve sürekli risklerle ilgili gündeme gelen bir şey yoktur.

Bu ideolojik 'evrensel' kültürde, eski ve yeni hayaletler daima cazibeli olmayan yüzlerini gösterir. Bu sözle belirli sosyal grup liderlerinin yükselen taleplerini etnik, dini ya da kültürel kimlikler açısından işaret ediyorum. Burada problem farklı olma hakkı talebi değildir. Küreselleşmenin standartlaştırıcı etkisine muhalefetten kaynaklanan talepler de sorun teşkil etmez. Daha az cazibeli ve bazen de iğrenç bir boyut, dışlayıcı kolektif kimliklerle alakalı ve devletin kolektif araçlarını paylaşmaya dair taleplerde görülür. Var olan toplumun ideolojik tek kültüründe çok etnikli, çok kültürlü ve çok dinli toplum üzerine tartışmalar kökten bireyselleşme ve demokratikleşme karşıtı bir toplum modeli üretir. Vatandaşın ortak iyiye katkı sağlayacağı siyasi karar alma sürecinde bilinçli bir birey olarak katılacağı bir toplum tarzıdır bu model.

Bu kitap kültürel bir yaklaşımı esas alır. Küreselleşme ideolojisi denetim ve uyum stratejilerini uygulama ve benimseme noktasında özgün bir bakış açısıdır. Hem küreselleşme ve hem de küreselleşme ideolojisi – ya da modernlik – Avrupa toplumlarında önemli sonuçlar doğurur. Bu etkiler Avrupa uluslarının, bölgelerinin, farklı azınlık tiplerinin ve özellikle Avrupa'nın kültürel özgünlüğü bağlamında çok önemli sorunlar doğurur. Bu tarz sorunlar Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği tartışıldığında gündeme gelir. Bundan daha önemli olanı, Birleşmiş Milletler de dahil olmak üzere, Avrupa ulusları ve AB'yi kuşatan dünyayla ilgili sorunlardır. Bunun ötesinde, pek çok kişi kolektif kimliklerinin geleceği hakkında endişelidir, bundan dolayı kendi (varsayılan) kolektif

kimliklerini korumak isteyen farklı grup türlerinin taleplerinde yükseliş söz konusu olmuştur.

Tepkilerin son ifade edilen tarzlarına 19. yüzyılda daha sıklıkla rastlanırdı ve 20. yüzyılın başında modernlik sürecinde geleneksel toplumun kaçınılmaz yok oluşu ya da en azından geleneksel mirasın bir bölümü koruma ihtiyacı hakkında tartışıldı. Zamanımızda aynı tip tartışmalarla yüzleşiriz. ‘Geleneksel’ e karşı ‘modern’ ilişkisinde (kolektif) davranışın benzer yolları, kısmen ‘post-modern’ düşüncenin ortaya çıkışının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Küreselleşme ve sonuçlarına ilişkin problemlere dair bu giriş, temel argümanları inşa etmek için ihtiyaç duyduğumuz bazı genel ve merkezi kavramlar hakkındaki tartışmalarla başlar. Bundan dolayı çok zorlu ikiz kavramlar olan kültür ve uygarlık konseptlerinden bahsettiğim II. Bölümde modernliğin veya küreselleşmenin evrenselleştirici etkileri hakkındaki tartışmada stratejik bir konuma sahip olduğumu iddia ettim. Bu bölüm bir diğer stratejik kavram tartışmasıyla devam eder: modern toplumumuzda özgün kolektif kimliklerin yeri hakkındaki pek çok tartışmada kullanımı ve istismarıyla ilgili kolektif kimlik kavramıdır.

IV. bölümde ilerleme, gelişme ve kültürel değişim kavramlarına yönelik analizlerle devam ediyorum. Avrupa tarihinde modernliğin derin köklerine dikkat çekerek ‘gelenek’ ve ‘modernlik’ ya da ‘modernlik’ post-modernlik’ arasındaki klasik bölünmeyi ortadan kaldırıyorum. Avrupa’da başlayan dünyanın rasyonelleştirilmesi; rasyonalizm ve tarihselcilik, özgürlük ve determinizm ve akıl ve duygu arasında süregelen üçlü karşıtlık ve gerilim yaratmıştır.

Takip eden Bölüm V’te Avrupa’nın kültürünü ve kültürlerini farklı kolektif sembollerin ayrışması ve Avrupa kültürü üzerine ahenkli bir vizyonla bütünleşebilecek sembollerin olamayacağını

tartışıyorum. Bununla birlikte Avrupa kültürel özgünlük sınırlarının çizilebileceğini düşünüyorum. Bu bölümde tartışılan konu bağlamında pek çok soru gündeme gelebilir: Bir Avrupa kimliğinden söz edebilir miyiz? Avrupa'nın özgünlüğü ve pek çok ulusal, bölgesel kültürel ve kurumsal özgünlükler arasındaki ilişkiler nelerdir? Bu sorulara ilişkin tartışmalara yer yer VI. Bölümde de değinilmiştir.

Bir sonraki bölüm olan VII. Bölümde 'Toplum' kavramına ve bu kavramın politik hayat ve sosyal bilimlerde tartışılan geleceğine dair farklı bakış açılarıyla ayrıştırılabilecek kolektif sembolleri tahlil etmekteyim. Ekonomik ve sosyal gelişmeye yönelik geriye dönük değerlendirmelerle başlıyorum. II. Dünya Savaşı öncesinde plansız değişime karşı gösterilen muhalefete işaret ediyorum, planlı değişimin kabulünü ve son olarak, belirli seviyelerde piyasaları düzenlemeye çalışılan politikalara karşı yükselen muhalefeti irdeliyorum. Bölüm VIII'de farklı kolektif sembollere, zamanımızın değişim modellerine, politik tartışmalarda karşılaştığımız sembollere gerek Avrupa birliği düzeyinde ve gerekse Avrupa ulus-devletleri düzeyinde bakıyoruz. Yedi farklı perspektiften söz edebiliriz: 1. Piyasa toplumu 2. Refah toplumu ve bu toplumun güçlü bir şekilde revize edilmiş versiyonu: sosyal dışlama paradigması 3. farklı görünüşleriyle çokkültürlü toplum 4. risk toplumu 5. güvenlik toplumu 6. muhafazakâr toplum ve, son olarak, 7. köktenci toplum. Bu modellerin tümü, köktenci (fundamentalist) toplum dışında, küreselleşmeye farklı uyum tarzları olarak görülebilir. En sonuncusu pek çok durumda modernleşmenin ürettiği gerilimlerin tamamen aşılması durumunda tasarlanabilir. Bu yedi kolektif imaj tanımlanmış ve kısaca değerlendirilmiştir.

Bu sunumu modernleşme sürecine karşı toplumumuzdaki tepkilerin envanteri takip etmektedir (Bölüm X). Bu bağlamda dört kolektivist tepkiden söz edebilirim. Bunların en şiddetlisi

modernleşmeye uyumu; iletişim teknolojisi, silahlanma ve örgütlenme gibi Batı teknolojisinin unsurlarını kullanım dışında, her alanda reddeden evrenselci köktenci olanıdır. Evrenselci kökten-cilerin en nihai hedefi var olan dünya düzenini yıkmaktır. Özgüleyici köktenci hareketler, kendi varsayılan etnik kimliklerine bağlı olarak ayrılma talebinde bulunmak gibi daha kısıtlayıcı hedeflere sahiptirler. Kolektif kimliklerden uzaklaşmayı kolektif bir tepki olarak da ayırt edebiliriz. Bu bize aidiyet ve toplum duygularını yeterince ifade etme imkanı vermeyen modern hayata bir uyumdur. Sonuç olarak ulusalcı hareketlerde yüzleşildiği gibi (varsayılan) kolektif kimliğin tedrici yok oluşu ve sulandırılmasına karşı tepki niteliğindeki kimlik hareketleriyle karşılarız.

Bireysel düzeydeki tepkilere gelince bunu beş kategoride ele alıyorum: Kimlik arayışı, resmi (rasyonel) kurallara karşı isyan, erdemli dünyalara kaçış, ılımlı olmayan bencil davranış, ve son olarak, hedonist bir hayat tarzını takip.

Bu tepki tarzlarının rasyonalizm ve tarihselcilik, özgürlük ve determinizm, ve akıl ve duygu arasında Modernleşme/küreselleşmeye içkin gerilimlere farklı bir cevap olarak değerlendirilebileceğini göstereceğim.

Bu tepkilere ek olarak, hem bireyselci ve hem de kolektivist onuncu önemli tarz vardır: küresel çevrenin korunmasıyla birlikte gerçekleşecek olan başka-küreselleşme arayışı. Bu on tepki tarzı 'saf' tarzlar olarak sunulur. Bugün sosyal hareketleri gözlemlerken bir tarz tepkinin hakim olduğu pek çok 'melez' tarzlarla yüzleşebiliriz.

Modernlik ve modernleşmeye karşı ortaya çıkan farklı tepkilerin analizi bizi, değişen sosyal hayatımızda idealler, değerler ve normların rolleri üzerindeki tartışmaya götürür. Bu tartışma Avrupa Anayasası kavramının 2004'ün ikinci yarısında sunumuna ilişkin olarak başladı ve Fransa ve Danimarka oylarıyla 2006

Mayısında bu anayasa-konseptinin beklenmedik bir biçimde reddedilmesiyle sona erdi. Tartışma bazı siyasi liderlerin değerlerin modernleşme sürecinde önemli bir bağlayıcı bir güç olabileceği fikriyle başlatılmıştır. Bölüm XI’de bu konu Avrupa kültürlerinin niteliğine dair önceki analizlerimize ilişkin olarak, diğerleri arasında, değerlendirilecektir.

Bölüm XII’de önceki analizlerimizin bazı ipuçları bir araya getirilmektedir. Avrupa’nın ve özellikle Avrupa Birliği’nin gelişimi bağlamında kolektif sembollerin analiz sonuçlarını değerlendirdim. Avrupa’nın özgün boyutuyla küreselleşme ideolojisinde hakim olmadığını gözlemledim. Ulusal düzeyde ele aldığım kolektif semboller ulusal tepki ve politikaların temeli olarak, Avrupa’nın özgünlüğü, - ortak çekirdeği - sosyal ve kültürel çeşitliliği açısından Avrupa birliğinde temsil edilemez. Geleceğin kolektif sembolleri ve küresel değişim ideolojisi, parçalanmış ulusal düzeyde, hem *ideolojik anlamsızlık* ve hem de Avrupa’nın geleceği açısından (muhtemel) sonuçlarını tartışmada bir gönülsüzlük tablosu yansıtmaktadır. Tüm bunlara rağmen, Avrupa’nın farklı parçaları arasında karşılıklı bağımlılık gittikçe artmaktadır.

Avrupa Birliği küreselleşmeye uyum dışında Avrupa’nın gelecek perspektifi hakkında bir tartışma başlatmayı henüz başaramamıştır. Avrupa Birliği Avrupa’nın sosyal ve kültürel özgünlüğü ve çeşitliliği koruyacak bir ortak kültür perspektifi geliştirememiş, uyumun dışında geleceği ‘inşa edecek’ tutarlı politik tercihler ortaya koyamamış ve uluslar arası piyasalar adına ‘daha iyi ya da daha kötü’ olanı belirleyecek kıstaslar tespit edememiştir.

Önümüzdeki ana problem ve tercihler; günümüz siyasal ve sosyal hayatında kolektif sembollerin yetersizliğiyle, demokrasiyle uzlaşmaz farklı kolektif kimliklerin oluşum tehlikeleriyle, Avrupa vatandaşlığının gelişiyse, politik ve entelektüel liderlik kalitesiyle,

modernleşme/küreselleşme ideolojisinin arzulanmayan etkilerini azaltma stratejileriyle, ve demokrasi, karşılıklı anlayış ve barışı öğrenme gerekliliğiyle.

Avrupa Birliği'nin geleceği ve geniş anlamda Avrupa'nın geleceği ile kolektif semboller arasındaki ilişki analizim Avrupa vatandaşının daha gideceği çok yolun olduğunu gösterecektir. Aynı düşüncenin devamı olarak analizim, son elli yıllık zaman diliminde – tarihsel olarak oldukça kısa – Avrupa'nın başarılı uygulamalarından sonra, Avrupa vatandaşlığını inşa etmek için güçleri birleştirme daveti olarak alınmalıdır.